

Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Η Ελλάδα στη Μεταπολίτευση, Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις 1974-1988*, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1998, σελίδες 540

Το βιβλίο αποτελεί ένα τολμηρό εγχείρημα διότι προσπαθεί να προσεγγίσει και να αναλύσει τις πολιτικές εξελίξεις από το 1974 ως το 1988, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την παρούσα οικονομική, κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Έτσι, η μελέτη αυτή στερείται της ασφάλειας που προσφέρει η χρονική απόσταση από τα γεγονότα, όπου έχουν μεσολαβήσει και άλλες μελέτες, έχουν δημοσιευθεί επίσημα αρχεία και έχουν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις πιο άνετης και ακίνδυνης δουλειάς για τον ερευνητή.

Η μεθοδολογία ανάλυσης του εμπειρικού υλικού γίνεται με επιστημολογικά εργαλεία προερχόμενα από το χώρο των διαφόρων σχολών του μαρξισμού. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τα θεωρητικά του εργαλεία όχι γραμμικά και παραθετικά, αλλά σε διάλογο τόσο μεταξύ τους όσο και με τα μεθοδολογικά εργαλεία άλλων ερευνητών που προσέγγισαν το ίδιο θέμα.

Ο Σακελλαρόπουλος πραγματεύεται το εμπειρικό υλικό του «ολιστικά», αναλύοντας όλο το πλέγμα των οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων και δικαιολογώντας πώς αυτές οδήγησαν στις πολιτικές εξελίξεις της εξεταζόμενης περιόδου. Έτσι, η ανάλυσή του ξεφεύγει από το επίπεδο της πολιτικής φαινομενολογίας, της απλής παραθέσης πολιτικών γεγονότων ως αποτελέσματα της δράσης προσώπων, που χαρακτηρίζει πολλές μελέτες των πρόσφατων πολιτικών εξελίξεων.

Στο Πρώτο Μέρος γίνεται ανάλυση της περιόδου από το τέλος της δικτατορίας μέχρι την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ. Αναλύεται το οικονομικό και κοινωνικό τοπίο της περιόδου, όχι μόνο στην εθνική αλλά και τη διεθνή του διάσταση. Παρουσιάζεται η διατλοκή και αλληλεξάρτηση των οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων που οδήγησαν στην άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, το 1981. Εξηγείται πώς η οικονομική συγκυρία επέτρεψε στη χούντα των συνταγματαρχών να εδραιωθεί, δίχως να έρθει αντιμέτωπη με μαζικά αντιδικτατορικά κινήματα. Η υπερσυσσώρευση κεφαλαίου, που ήταν το αίτιο της διεθνούς κρίσης του 1973, προκάλεσε την ανατροπή του σπιντικού της οικονομικής ανάπτυξης, το οποίο επέτρεψε στη δικτατορία να κυβερνά χωρίς ιδιαίτερους κοινωνικούς κραδασμούς. Η απογείωση του πληθωρισμού σε 15% το 1974 προκάλεσε δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου των λαϊκών τάξεων και έφερε στην επιφάνεια την υποβόσκουσα πολιτική δυσανεμία. Η δικτατορία προσπάθησε με τα προξικλήματα του Ιωαννίδη και της Κύπρου να αποσοβήσει, χωρίς επιτυχία, την πτώση της.

Η παλινόρθωση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ήταν η πολιτική απάντηση της άρχουσας τάξης μπροστά στον κινδύνο ριζοσπαστικοποίησης των λαϊκών τάξεων. Ο Σακελλαρόπουλος υποστηρίζει ότι το πέρας στον κοινοβουλευτισμό σινοδεύτηκε από την αύξηση της ισχύος της εκτελεστι-

κής εξουσίας και τη μείωση της δύναμης της νομοθετικής εξουσίας. Την άποψή του τη στηρίζει σε ποσοτικά στοιχεία που αφορούν τη νομοπαρασκευαστική δραστηριότητα της περιόδου 1975-1981, όπου φαίνεται ότι η αναλογία Νόμων και Προεδρικών Διαταγμάτων είναι 1 προς 11. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι αυτό λειτούργησε ως ασφαλιστική δικλείδα του πολιτικού και οικονομικού κατεστημένου, διότι την περίοδο της μεταπολίτευσης η λαϊκή δυσaréσκεια παραμένει λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης των λαϊκών τάξεων, την οποία ο συγγραφέας θεμελιώνει με συγκριτικά στοιχεία της αγοραστικής δύναμης των μισθών και ημερομισθίων των ελλήνων και ευρωπαϊών εργαζομένων. Ο πίνακας 3 (σ. 47) νομίζουμε ότι αποτελεί την πιο δυναμική αποτύπωση της κατάστασης που επικρατούσε, όπου φαίνεται ότι ο Έλληνας εργαζόμενος χρειάζεται 68,8 ώρες για να αγοράσει το καλάθι των τροφίμων και 207,5 ώρες για το σύνολο τροφίμων και υπηρεσιών, δηλαδή σχεδόν το διπλάσιο χρόνο από τους εργαζομένους των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Η Ν.Δ. δεν κατόρθωσε να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση των λαϊκών τάξεων, με συνέπεια να αναπτυχθεί το απεργιακό κίνημα της περιόδου 1975-78.

Ο Σακελλαρόπουλος παρακολουθεί συνοπτικά το απεργιακό κίνημα της μεταπολίτευσης και αναλύει, ιδιαίτερα, τη σημαντικότερη πτυχή του, το εργοστασιακό κίνημα. Όπως θα επισημανθεί και σε άλλα σημεία του βιβλίου, ο συγγραφέας καταφεύγει σε επιμέρους αναλύσεις σημαντικών πτυχών του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, οι οποίες αφενός βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει καλύτερα τις θέσεις του, αφετέρου διαμορφώνουν συνθήκες διαλόγου με άλλους αναλυτές της ίδιας πε-

ριόδου και απαντούν σε ερωτήματα πριν αυτά τεθούν. Αξίζουν ιδιαίτερης μνείας η ανάλυση του εργασιακού καθεστώτος των δημοσίων υπαλλήλων και της πολιτικής σημασίας της μετακίνησης του πληθυσμού προς τις πόλεις.

Στο Δεύτερο Μέρος, εξετάζεται ο χαρακτήρας και η φυσιογνωμία του ΠΑΣΟΚ μέσω της μελέτης των εννοιών του κράτους, των κοινωνικών τάξεων, των πολιτικών κομμάτων και του λαϊκισμού. Ο συγγραφέας παρουσιάζει τους επιθετικούς προσδιορισμούς που έχουν χρησιμοποιηθεί για το χαρακτηρισμό του ΠΑΣΟΚ παρατηρώντας ότι δεν συλλαμβάνουν το συγκεκριμένο κομματικό φαινόμενο στην ουσία του. Προκειμένου να αποκρυσταλλώσει τα δικά του θεωρητικά εργαλεία, παρεμβάλλει εκτεταμένες αναλύσεις για τον τρόπο παραγωγής, τις κοινωνικές τάξεις, το λαϊκισμό, το ζήτημα των πελατειακών σχέσεων, τις θεωρίες για το ρόλο και τις λειτουργίες του αστικού κράτους, την έννοια -που κατασκευάζει ο ίδιος- της αυτόνομης κυβέρνησας κατηγορίας.

Ο Σακελλαρόπουλος προσπαθεί, μέσω αυτών των εκτεταμένων θεωρητικών αναλύσεων, να αποκρούσει τις απόψεις άλλων ερευνητών που θεωρούν ότι το ΠΑΣΟΚ οφείλει τη γρήγορη ανάπτυξή του στο ότι εκπροσωπούσε τα μικροαστικά στρώματα, ότι ήταν κόμμα λαϊκιστικό που εμπεδώθηκε στην εξουσία με την ανάπτυξη ενός δικτύου πελατειακών σχέσεων και είχε χαρισματικό ηγέτη. Η θέση του Σακελλαρόπουλου είναι ότι το ΠΑΣΟΚ, όπως το Εργατικό Κόμμα της Βρετανίας την περίοδο που ακολούθησε αμέσως μετά το β' παγκόσμιο πόλεμο και οι σοσιαλιστές της Γαλλίας στις αρχές της δεκαετίας του '80, αποτελούσε αυτόνομη κυβερνώσα κατηγορία. Τον όρο αυτό εισάγει ο Σακελλαρόπουλος και δηλώνει την

παρουσία ενός αριστερού κυβερνητικού κόμματος που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενός βαθμού αυτονομίας σε σχέση με την άρχουσα τάξη.

Στο Τρίτο Μέρος, αναλύεται η πρώτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι όποιες και αν ήταν οι προθέσεις του κομματικού μηχανισμού του ΠΑΣΟΚ, αλλά και οποιουδήποτε άλλου κόμματος που αναλαμβάνει να διαχειριστεί το αστικό κράτος, δεν επαρκούσαν για την υιοθέτηση της όποιας ριζοσπαστικής πολιτικής. Ο κομματικός μηχανισμός ενσωματώθηκε σταδιακά στο αστικό κράτος και σε διαδικασίες ενσωμάτωσης που εξουδετέρωσαν την κοινωνική δυναμική του. Η οικονομική πολιτική της αύξησης των μισθών, στα πλαίσια ενός αριστερόστροφου κεύσινισμού, δεν οδήγησε στην έξοδο από την οικονομική κρίση. Οι διορισμοί που στόχο είχαν τις αντικαταστάσεις δεξιών στελεχών στον κρατικό μηχανισμό και η περιορισμένη νομοπαρασκευαστική δραστηριότητα δεν έθιξαν τη δομή του αστικού κράτους. Η ανάλυση της πρώτης τετραετίας του ΠΑΣΟΚ φωτίζεται και από τις αναλύσεις σχετικά με την πτώση των επενδύσεων ως αποτέλεσμα της πτώσης του ποσοστού κέρδους που επέφερε εντάσεις στις σχέσεις του ΠΑΣΟΚ με μερίδα του επιχειρηματικού κόσμου.

Στο Τέταρτο και Πέμπτο Μέρος, γίνεται ανάλυση της στροφής του ΠΑΣΟΚ σε κόμμα κλασικά σοσιαλδημοκρατικό και παρουσιάζονται οι εξελίξεις που το οδήγησαν στην εκλογική ήττα του 1989. Ο Σακελλαρόπουλος εξετάζει παράλληλα τις μεταστροφές στην κοινωνία μέσω της αλλαγής της στάσης της νεολαίας, τη στάση των διανοουμένων και των άλλων κομμάτων. Ιδι-

αίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση της στάσης των διανοουμένων και του ρόλου που έπαιξαν οι περισσότεροι από αυτούς στην παγίωση των βασικών ιδεολογικών σχημάτων της αστικής τάξης.

Αξίζει να επισημανθεί ότι οι θεωρητικές αναλύσεις του Δεύτερου Μέρους του βιβλίου επιτελούν ένα διπλό σκοπό και ταυτόχρονα έχουν διπλό ενδιαφέρον. Ο πρώτος σκοπός που επιτυγχάνεται είναι ότι ο αναγνώστης μπορεί εύκολα να παρακολουθήσει και να ελέγξει το συγγραφέα ως προς τον τρόπο και τη συνέπεια της χρήσης των μεθοδολογικών εργαλείων που επέλεξε. Ο δεύτερος σκοπός που επιτυγχάνεται είναι διδακτικός. Ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας παρουσιάζει τις θεωρίες για τις κοινωνικές τάξεις, το ρόλο του κράτος, το ζήτημα του λαϊκισμού, τους δίνει αυτονομία από το κεντρικό θέμα του βιβλίου, με αποτέλεσμα να αποτελούν προσίτο θεωρητικό υλικό για έναν αναγνώστη που θέλει να ενημερωθεί για αυτά τα ζητήματα, ακόμη και αν αδιαφορεί για το ζήτημα των πολιτικών εξελίξεων στην μεταπολίτευση. Σε αυτό συμβάλλει και η απλή γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Σακελλαρόπουλος, αρετή που πρέπει να επισημανθεί διότι λείπει από πολλές κοινωνιολογικές μελέτες στη χώρα μας, γεγονός που τις καθιστά απροσπέλαστες στον αναγνώστη.

Το βιβλίο αυτό μπορεί άνετα να διαβαστεί από αναγνώστες που ενδιαφέρονται για τις πρόσφατες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στη χώρα μας, ακόμη και αν η προβληματική και τα θεωρητικά εργαλεία του συγγραφέα δεν τους είναι πάντοτε οικεία.

Κώστας Ν. Θεριανός